

VIZIUNEA CONTEXTULUI ȘI MODERNIZAREA ULTIMATIVĂ

Marin Dinu

Profesor universitar doctor

Președintele Consiliului Director al Asociației Generale
Economistilor din România

Rezumat. *S-ar putea ca România să aibă multe probleme de rezolvat pentru ieșirea din condiția de periferie. În mod determinant are o singură problemă: viziunea pentru ieșirea din periferie. Orice abordare de detaliu aproape că nu are relevanță, oricum are o redusă relevanță strategică, în absența abordării de ansamblu.*

Raționalizarea ne îndeamnă să ne ocupăm de detaliu, evoluția naturală însă ne obligă să avem imaginea întregului în toată cuprinderea sa. Fragmentul poate fi într-adevăr mai bine controlat, dar eficiența controlului se certifică prin efectele cumulate global. Centrarea efortului pe probleme cotidiene pune în situații derizorii atât ordinea de prioritate, cât și perspectiva. Pierderea perspectivei face posibilă calea ocolitoare, cercul vicios.

În plus, tendința nu este un rezultat al gestiunii părților izolate, ci al favorizării confluențelor. Tendința este o chestiune de context, în care diversitatea își negociază proprietățile și funcțiile pe termen lung.

Ciclurile evoluției trebuie înțelese pentru ca economia și societatea să fie mereu de partea tendinței. Cum definim misiunea părții pentru a beneficia de infailibilitatea întregului constituie cheia înfrângerii subdezvoltării, a evadării din ultimul lagăr de exterminare, care este periferia.

Cuvinte-cheie: potențial de convergență; modernizare; eurocentrare; efort propriu; deficit societal.

Clasificare REL: 10J, 19H, 20B, 20F

1. Formularea problemei

Cuplarea evoluției unei țări, regiuni sau comunități la tendințele timpului reprezintă esența modernizării. Istoria arată că această operație s-a făcut de fiecare dată ca proiect asumat de segmentele creative din interiorul entităților teritoriale. Nu se cunosc cazuri de miracole în această privință.

Oriunde și oricând civilizația s-a instalat și și-a revărsat roadele prin tradiționalizarea inovației în varii planuri, de la cel societal la cel tehnologic (Giddens, 1990). Mecanismul compensatoriu dintre recurgerea la buna practică intrată în zestrea istorică și înclinația spre schimbarea progresivă, prin testarea noului, a practicilor tradiționale, s-a dovedit cea mai solidă realizare a societăților dezvoltate. Invariabil, acolo unde acest mecanism al producerii performanței nu a funcționat, subdezvoltarea a devenit un mod de viață, iar ieșirea din condiția de periferie, o aventură de natură sisifică (Chirot, 1976).

Trebuie observat că instituirea formulelor de cuplare la tendințele ieșirii din periferie s-au legat de fiecare dată de ideea de ordine, inclusiv în privința comportamentelor, de cunoaștere diseminată, de inovare instituționalizată, dar și de ideea de control al resurselor, de concentrare a puterii economice sau militare etc. (Harvey, 2002). De altfel, raționalizarea rămâne determinantul absolut al modernizării, așa cum s-a declanșat ea odată cu ideologia iluministă (Habermas, 2000). Raționalizarea constituie chiar scopul acțiunii umane scăpate, prin secularizare, de constrângerile emoționale ale supranaturalului. Cu alte cuvinte, evoluția, ca rezultat a unei bătălii pentru tendință, nu se produce de la sine; ea este consecința unui proiect, a unei viziuni ample și de durată, chiar dacă uneori a eșuat în inginerie socială.

Maniera de a da soluții a diferit de la etapă la etapă și de la țară la țară. Acolo unde s-a mizat pe miracolul ingineriilor sociale eșecul s-a dovedit de neevitat, iar unde a prevalat viziunea organică a raționalizării, ca reper și totodată test de validare pentru inițiativa individuală, acumulările de bunăstare au constituit regula.

Cel mai adesea se întâlnește situația în care contextul istoric este hotărâtor (Weber, 2001). A fi în context sau în afara contextului echivalează cu a avea șansa dezvoltării sau a te afunda în periferie. În epoca modernă, două au fost contextele: mai întâi, a fi în tendințele definite de revoluția industrială și de funcționalizarea statului-națiune și, mai recent, a prinde creasta valului globalizării, în cazul nostru definită ca proiectul de integrare în Uniunea Europeană (UE) (Dinu, 2006).

2. Identificarea proiectului

Cheia reușitei în proiectul de modernizare, al cărui suport îl constituie integrarea României în Uniunea Europeană, este potențialul de convergență (Dinu, Socol, 2006). Perspectiva sub care se instituie această determinare este dublă: pe de o parte, problema modernizării prin activarea potențialului de convergență este de natură ultimativă (înseamnă alegere inevitabilă în varianta „ori, ori”) și, pe de altă parte, termenii proiectului elimină dilemele doctrinare și acutizează urgențele acționale („cum” devine regula unui „ce” deja testat prin experiența bunăstării consolidate a nucleului dur al UE).

Înclinația metafizică recunoscută românilor este, pentru prima oară de-a lungul aventurii istoriei, forțată să devină derizorie în fața propensiunii modelului european de integrare. Acesta reclamă compatibilizarea cu performanța randamentală și îndeamnă la identificarea cu universul bunelor practici. Astfel, autocentrarea pe aliniamentele destinului specific și cu vocație autarhică este diluată de promisiunile eurocentrării. Este începutul unui exercițiu întemeietor ce depășește prin efecte ciclul deschis de mitul fondator al romanității și al dependenței noastre de calea creată în istorie de Imperiul Roman.

Dificultatea de poziționare în proiect pare să fie o constantă a evoluției pe aceste meleaguri (Chiroș, 1989). Dincolo de cauzele naturale, psihologice și conjuncturale, toate reale sau închipuite, latente sau provocate, moștenite sau apropiate, stă mărturia datelor vizibile ale realității configurate de mii de ani. Că aceste date oferă imaginea relevantă a unor performanțe accidentale, confirmate cu extremă dificultate, oricum neconsolidate niciodată suficient pentru a anula reproducerea subdezvoltării, conferă proiectului integrării valoarea supradeterminantă a mitului fondator și substanța inefabilă care să germineze voința ieșirii din periferie. Este vorba, evident, de o stare potențială, ce riscă să rămână inertă în absența asumării consistenței reprezentate de efortul propriu, pe suportul rațional al unei strategii necontestabile de modernizare a României. Practic, aceasta presupune:

- 1) viziunea angajantă asupra integrării în UE ca proces de modernizare;
- 2) reperatele modernizării să fie definite ca ținte ale convergenței reale, profilate social, economic și teritorial;

3) instrumentul strategic să se concentreze pe activarea potențialului de convergență, cu accent pe activarea efortului propriu în dezvoltare;

4) eurocentrarea să rămână o constantă strategică pe termen lung (evitarea opțiunii tradiționale a fugii după doi iepuri).

Exercițiul integrării nu are trăsături conjuncturale preeminente. Chiar când acestea par să iasă la iveală, nu trebuie să altereze viziunea care avantajează România. Dacă integrarea este tratată drept vehicul pentru proiectul stringent al modernizării, poate singurul pe care-l putem folosi într-o perspectivă a termenului lung specifică acestui proces, orice incompatibilități temporale nu mai au relevanță. Transferul de sensuri urmează logica interesului, și anume a interesului de a sparge cercul vicios al condiției periferice ce asimilează și reproduce invariabil subdezvoltare.

Persistența în criză creează o fixație patologică de fundul depresiunii, dependența de penurie, obișnuința cu situațiile de avarie, compensația conflictului, conservarea sărăciei, deturnarea inițiativei etc.

Într-un fel hotărâtor, prin integrare, ca proiectul limită al ieșirii României din periferie, se instituie tentativa de a depăși obișnuința cu criza, de a ridica la rang de valori motivante performanțele atinse de un alt model de combinare a resurselor spre care tindem și noi prin integrare.

3. Ultimatumul modernizării

România a intrat cu aproape două secole mai târziu în ciclul european al modernizării. Esența procesului de modernizare, cu relevanță contextuală de natură istorică, ține de declanșarea revoluției industriale și a revoluțiilor naționale încă din secolul al XVII-lea (Barbu, 2005).

Tentativa de a se întoarce sensul opțiunilor majore dinspre tradiția dependenței de ritmurile naturii spre adecvarea la schimbările inovative în plan randamental și social n-a fost nici radicală și nici nu s-a soldat cu anularea condiției de periferie. Modernizarea care a fost însoțită în Occident de civilizația industrială s-a rezumat în România la declanșarea procesului de industrializare, ale cărui efecte nu s-au maturizat pe deplin niciodată. Bunăoară, reperul elocvent îl reprezintă configurația socioocupatională a populației, care păstrează o componentă specifică economiei de tip preindustrial. Practic, urbanizarea și, concomitent, înzestrarea cu tehnică industrială a activităților agricole au trenat, chiar au păstrat caracteristici premoderne.

La modul real, modernizarea, în sensul de asimilare a efectelor revoluției industriale, s-a dovedit un proces sinuos, incomplet, lent. În linii generale, se poate constata o capacitate redusă de adaptare la modern, de asimilare a procedurilor sociale generatoare de performanță. Nu s-a reușit să se instituie o stare autostimulativă a modernizării, ca evoluția să se regăsească permanent în reperele modernității, să reproducă invariabil sursele și resursele moderne.

Modernizarea a înregistrat permanent în România un deficit de modernitate, resimțit ca înapoiere, decalaj, desincronizare, inadaptare.

Dacă admitem că modernizarea pornită prin revoluțiile industriale și naționale s-a soldat cu prima modernitate, iar actualmente ne găsim în pragul ciclului celei de-a doua modernități (Beck, 2003), definibilă în spectrul de semnificații ale globalizării, strategia modernizării are pentru România provocări excepționale:

a) evaluarea consecințelor nematurizării unor procese specifice primei modernizări;

b) limitarea fenomenelor, mai ales la nivel sociocultural, de blocare în buclele deviate ale primei modernizări, percepute drept universul dilematic al postmodernismului (Lyotard, 2003);

c) proiectarea efectelor de coliziune dintre procesele întârziate ale primei modernizări și procesele declanșate ale celei de-a doua modernizări;

d) stabilirea posibilităților de recuperare pe tendințele primei modernizări, a oportunităților de substituție și a prioritizării în abordarea proceselor compensatorii și/sau a proceselor noi;

e) secvențializarea proceselor specifice celei de-a doua modernizări.

În esență, ne aflăm în situația de a gestiona suprapunerea unor tendințe și procese care pot avea efecte turbionare. Dintre acestea, sunt importante mai ales cele care vizează recuperarea decalajelor, de natură temporală, structurală sau de performanță, fără de care nu ar putea fi susținute procesele specifice celei de-a doua modernizări.

Evident că în absența unei decelări coerente a ghemului de procese de la intersecția mării treceri de la o modernizare la alta orice strategie care să producă modernitate ar fi irelevantă. Confluența modernizărilor riscă să fie conflictuală. Evitarea acestui risc constă în conceperea strategiei de modernizare ca platformă de activare a potențialului de convergență. Adică de aducere în prim-planul acțiunii sociale a procesului specific integrării: convergența reală.

Integrarea României în UE, văzută ca strategie a accesării celei de-a doua modernizări, inclusiv de maturizare sau compensare a proceselor primei modernizări, se limitează pragmatic la desfășurarea proceselor, pe de o parte, de reducere a decalajelor reale care ne despart de modelul de dezvoltare luat drept țintă și, pe de altă parte, a celor de efectivizare, într-un orizont de tip acceptabil din perspectivă generațională, a performanțelor civilizaționale ale modelului.

Pentru România, a doua modernizare înseamnă atingerea deplină a țărilor sociale ale primei modernizări printr-o concentrare a proceselor celei de-a doua modernizări, pentru funcționalizarea resorturilor care generează capacitatea de a fi în tendință, pe creasta valului civilizației.

Practic, în ecuația evoluției se introduc adevărații stabilizatori automați în privința potențialului de convergență: constanta sistemică a efortului propriu și capacitatea contextualizată de a rămâne în tendință.

3.1. Constanta sistemică a efortului propriu

Entitățile integrative au capacitatea de a distribui dezvoltare. Dar nu acesta este lucrul hotărâtor.

Desigur, odată cu integrarea se produce efectul de tunel, opțiunea pentru direcție este unică. Partea care se integrează este atrasă de forța de gravitație a întregului.

Consistența integrării, însă, depinde în cea mai mare măsură de ceea ce își propune să facă partea pentru a valorifica darul dependenței de calea integrării. Ceea ce am numi efortul propriu pentru integrare pune la un loc resorturile materiale și de voință pentru a asigura potențialul de convergență.

Există o singură variantă pentru ca partea care se integrează să atingă performanțele întregului integrativ: să se concentreze pe formula optimă de combinare a resurselor proprii pentru a reduce diferențele cât mai repede posibil. Este și singura formă care ar asigura ieșirea din condiția de periferie și din pericolul de a se eterniza o relație de dependență absolută de randamentul și distributivitatea centrului.

Am definit efortul propriu ca pe o constantă sistemică menită să multiplice la modul real efectele modernizatoare ale integrării. Evoluția în afara entității integratoare ar amplifica consecințele proceselor nematurizate sau neterminale ale primei modernizări. Chiar ar face obligatorie urmarea unui traseu de recuperare a proiectului primei modernizări, ceea ce, în fapt, ar adânci incompatibilitățile structurale cu

entitatea integratoare aflată în stadiu evoluat de parcurgere a proiectului celei de-a doua modernizări. Este exclusă, deci, calea autarhică.

La modul practic, efortul propriu trebuie pus în situația de a se traduce în efecte de antrenare și soluția imediată o constituie investițiile în infrastructură. De altfel, componenta teritorială a coeziunii sociale are pentru România importanța carburatorului pentru motorul cu ardere internă. Recuperarea pe dimensiunea asigurării accesului uniform la beneficiile dezvoltării, extrem de critică în privința României, nici nu poate fi gândită altcumva decât în termeni teritoriali, de infrastructură modernă. Cuplarea efectivă a teritoriului României la infrastructura evoluată a Uniunii Europene constituie reperul esențial al efortului propriu, inclusiv în ceea ce privește absorbția sprijinului comunitar.

În pandant cu infrastructura, efect de antrenare hotărâtor are investiția în asigurarea condițiilor pentru consolidarea capacității de inovare. Chiar dacă, fiind o temă sensibilă, este ocolită de clasa politică, deficitul de racordare a României la proiectul contemporan al societății cunoașterii devine o problemă strategică esențială. La drept vorbind, aprecierea efortului propriu în procese și entități integrative de genul Uniunii Europene nici nu poate fi gândit fără ca potențialul de convergență să nu se bazeze pe capacitatea de inovare, pe resursa umană inefabilă care este cunoașterea. Numeroase decalaje pot fi scurtcircuitate, cumva depășite prin consecință, dacă componenta inovativă a efortului propriu este consolidată. Nici nu există altă șansă, bunăoară, de a obține modificări rapide în structura socioocupatională fără investiția în diseminarea cunoașterii și în producția de cunoștințe. Salturile în calitatea vieții sunt cel mai adesea rezultatul schimbărilor de concepție, de lărgire a orizontului cultural, de abordare critică rațională a obișnuinței și a tradiției.

Șanse egale ale accesului la infrastructura tehnică și cognitivă se arată a fi soluția strategică cu impactul hotărâtor în declanșarea tendinței de spargere a chingilor specifice periferiei, adevărata formulă magică a succesului integrării ca proiect al celei de-a doua modernizări a României.

3.2. Capacitatea rămânerii în tendință

Integrarea este o etapă de tranziție (Dinu et al., 2005). Pentru a nu eterniza tranziția, practic pentru a nu favoriza subdezvoltarea, se admit măsuri excepționale, de natură intervenționistă.

Într-un fel extrem, strategiile de tranziție sunt proiecte de inginerie socială. Evident că valabilitatea lor se limitează la un orizont de timp ce se suprapune cel mult pe orizontul de așteptare al unei singure generații. Relevanța transgenerațională a ingineriilor sociale nu s-a impus nicicând în istorie și, oricum, proiectele s-au terminat prost (Scott, 2007). Întrucât orice inginerie socială forțează evoluția dincolo de regularitățile naturii, inclusiv ale naturii umane, nu o poate face decât pentru scopuri limitate, liber și majoritar acceptate, pe termene cel mult medii.

Abordarea integrării ca tranziția externă, către un model de dezvoltare, comportă pe termen mediu caracteristici de inginerie socială. Scopul este unul recunoscut ca nobil: înscrierea țării în tendințele cele mai favorabile în care ciclul dezvoltării distribuie bunăstare pentru a face imposibilă revenirea la condiția de periferie. Nu este suficientă, bunăoară, doar atingerea mediilor ca nivel de dezvoltare, din perspectiva convergenței reale, ci și sincronicitatea cu tendința, de a avea potențialul necesar prevenirii abaterilor riscante de la medie.

În mod paradoxal, în entitățile integrative, avantajele de competitivitate și de locație sunt și ele tranzitive. Efortul propriu, înțeles ca avantaj de diversitate compensatorie în entitățile integrative, și capacitatea de a rămâne în tendință modifică sensul competitivității, oricum îl îndepărtează de aspectele excluzive ale concurenței. În esență, prin integrare, o parte se pregătește să fie mai mult decât un concurent cu interese ireductibile. Se intră într-un joc din care toată lumea trebuie să câștige prin aditivitatea diverselor eforturi proprii și prin efectivizarea capacității de a fi în tendința câștigului de bunăstare. Pare o rețetă de natură utopică dacă nu se iese din condiționalitățile impuse de înțelegerea evoluției spre altceva decât raționalizarea câștigului, al cărui sens se traduce societal prin polarizare extremă, mai ales în privința dispersiei proprietății, cum ne-a învățat Pareto.

4. Deficitul societal

Poziționarea strategică a României în tranziția externă ca proiect al celei de-a doua modernizări nu are doar soluții economice. În realitate, decalajul cel mai mare și mai greu de recuperat este de natură societală.

Aliniamentul cel mai dificil de decelat al acestui tip de decalaj este reprezentat de mentalități, definite în sfera semnificațiilor unor valori ce compun specificul național (Dinu, 2006). Nu este vorba, cum se crede uneori, de renunțarea la setul de valori a ceea ce înțelegem a fi spiritul românesc, ci trăsătura acestui set care face ca tranziția să fie aproape

imposibilă pe termen mediu. Între aceste valori puțin recesive, cea mai evidentă este întemeierea modului nostru de viață cu preponderență pe ritmurile naturii, care s-a tradus, pentru industrializare de exemplu, în suspendarea unei importante părți a populației între cultura urbană și cultura rurală și crearea unor zone sociale eșuate în culturi intermediare, postrurale și suburbane.

Mentalitățile mixate, metisate sau trăite alternativ, au creat comportamente și așteptări care au combinat opțiunile de viață, ca și modelele de organizare și stilurile de activități lucrative. Economia monetizată este amestecată cu economia naturală cel puțin în segmentul accesării produselor alimentare de bază. Tratatul față de spațiul public, specific culturilor urbane, denotă internalizarea precară a valorilor specifice. Totodată, este un simptom al nematurizării proceselor de formare a actorilor sociali care să-și asume spațiul public după scenariile democratice ale jocurilor de interese.

În genere se admite că democrația este rezultatul progresiv al învățării regulilor de comportament care pornesc de la dialog și schimbul de idei și sfârșesc prin a stabili convenții prin care se propun bunele practici de balansare a drepturilor și responsabilităților individuale. Discernământul individual, ca fundament al spațiului public, este semnul asimilării culturii democrației, ca proces de învățare pe segmente mari de timp și ca exercițiu constant în gestionarea puterii. Nu este cazul doar al unei asimilări teoretice, ci și ca urmare a unei practici îndelungate în spațiul public după regulile instituționale ale democrației (Appadurai, 1996).

Evident că acest deficit vizează și precaritatea culturii legalității, pe aceleași coordonate ale spațiului public. Atât deficitul societal de cultură a democrației, cât și cel al culturii legalității se răsfrâng negativ asupra procesului de funcționalizare a instituțiilor publice, existând permanent aspecte de legitimitate, autoritate și competență.

Slaba aderență la strategii ample și de durată, chiar absența unor astfel de strategii pe mari proiecte transformatoriale, cum este cel al tranziției postcomuniste, încetineala cu care se rezolvă în spațiul public trecerea la elaborarea de strategii, cum este și cea de postaderare, indică peremptoriu deficitul semnificativ în plan societal.

Bibliografie

- Appadurai, A. (1996). *Modernity at Large: Cultural Dimension of Globalization*, University of Minnesota Press, Minneapolis
- Barbu, D. (2005). *Politica pentru barbari*, Editura Nemira, București
- Beck, U. (2003). *Ce este globalizarea? Erori ale globalismului – răspunsuri la globalizare*, Editura Trei, București
- Chirot, D. (1976). *Social Change in a Peripheral Society. The Creation of a Balkan Colony*, Academic Press, New York, San Francisco, London
- Chirot, D. (editor) (1989). *The Origins of Backwardness in Eastern Europe: Economic and Politics from the Middle Ages until the Early Twentieth Century*, University of California Press, Berkeley and Los Angeles
- Dinu, M., „Globalizarea. Modelul explicativ”, Supliment al revistei *Economie teoretică și aplicată/Theoretical and Applied Economics*, Seria Sinteze, 2006, București
- Dinu, M. et al. (2005). *Economia României. O viziune asupra tranziției postcomuniste*, Editura Economică, București
- Dinu, M., Socol, C. „Intrarea României în a doua modernitate. Potențialul de convergență”, în revista *Economie teoretică și aplicată/Theoretical and Applied Economics*, nr. 4(499), iunie 2006, pp. 7-26
- Giddens, A. (1990). *The Consequences of Modernity*, Polity Press, Cambridge
- Habermas, J. (2000). *Discursul filosofic al modernității: 12 prelegeri*, Editura All Educational, București
- Harvey, D. (2002). *Condiția postmodernității. O cercetare asupra originilor schimbării culturale*, Editura Amarcord, Timișoara
- Liotard, J. Fr. (2003). *Condiția postmodernă. Raport asupra cunoașterii*, Ideea Design & Print, Cluj-Napoca
- Scott, J.C. (2007). *În numele statului. Modele eșuate de îmbunătățire a condiției umane*, Editura Polirom, Iași
- Weber, S. (2001). *Globalization and the European Political Economy*, Columbia University Press, New York